

NİLÜFER KUYAŞ

BAŞKA
HAYATLAR

2004

MEMET FUAT
DENEME
ÖDÜLÜ

DENEME

NİLÜFER KUYAŞ
BAŞKA
HAYATLAR

© 2012, Can Sanat Yayınları Ltd. Şti.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: Dünya Yayıncılık, 2003

Can Yayınları'nda 1. basım: Ağustos 2012

Bu kitabın 1. baskısı 1 000 adet yapılmıştır.

Yayına hazırlayan: Faruk Duman

Kapak tasarımı: Ayşe Çelem Design

Kapak resmi: © Rubén Hidalgo

Kapak baskı: Azra Matbaası

İç baskı ve cilt: Özal Matbaası

ISBN 978-975-07-1512-9

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM, DAĞITIM, TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.

Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

www.canyayinlari.com

yayinevi@canyayinlari.com

NİLÜFER KUYAŞ
BAŞKA
HAYATLAR

DENEME

2004 MEMET FUAT DENEME ÖDÜLÜ

Nilüfer Kuyaş'ın Can Yayınları'ndaki diğer kitabı:

Ada'daki Ev, 2011

NİLÜFER KUYAŞ, İstanbul'da doğdu, Robert Kolej'de okudu. ABD'de felsefe lisansı aldığı Wellesley College'den mezun. Boğaziçi Üniversitesi'nde sosyal psikoloji mastırı yaptı. Londra'da BBC'de radyo yapımcısı ve sunucu olarak çalıştı. Türkiye'de kısa bir dönem televizyon programı yayınladı. *Sabah*, *Milliyet* ve en son *Taraf* gazetelerinde köşe yazarlığı yaptı. İlk kitabı *Başka Hayatlar* 2004 yılında Memet Fuat Deneme Ödülü'nü kazandı. İlk romanı *Yeni Baştan* 2007'de yayımlandı. 2011'de ikinci romanı *Ada'daki Ev* izledi.

Annem Zuhâl'e

İçindekiler

Yeni baskıya önsöz/Şanslı kitap, şanslı yazar	13
Önsöz	15
İŞARETLERİN BİZE SÖYLEDİĞİ	
Cemal Süreya'nın Düğmesi	25
Pasaklı Puşkin	31
“Şark Bizi Kurtardı”/Henri Matisse Bir Bektaşî miydi?	39
Yanlışlıklar Komedyası ya da Marcel'in Baş Derdi/ “Türk Sefire”	47
NASIL ROMAN KARAKTERİ OLUNUR?	
Bir Zamanlar Nataşa'ydım!	57
Romanın Gölge İkizi Otobiyografi	65
“Özkurmaca”	73
Paranoyak Modernizm/Balthus'un Anıları	81
Tatiller Edebiyata Aittir	89
ELBETTE BİR GÜN KENDİMİZİ SEVECEĞİZ	
Huzursuz Miras/Suat'ın Mektubu	97
Şu Avangard Hangi Cehenneme Gitti?	105
Ulusal Poetika	113
Kurucu Metinleri Neden Kurcalamalı?	121

ERİŞİLEMEZ YAKINLIK

İyi ve Kötü	131
Etik ve Estetik	139
“Erişilemez Yakınlık”	147
İnsanlığın Yaylasında	155
Edebiyat ve Kötülük	163

KİMLİĞİN LABİRENTİNDE

Şehir ve Sonsuzluk	171
Babama Mektup	179
İlk Aşk Tiyatro-1	187
İlk Aşk Tiyatro-2	195

“DÜNYA EDEBİYATI” VAR MI?

Dünya Edebiyatı/Kafkavari Düşünceler	205
Moretti Günah Çıkartıyor	213
Postmodern Roman	221
“Yeni Roman” Hâlâ Yeni mi?	229
Temsil Krizi	237
Tarihin İçine Düşmek/“Kıvrılmış Sonsuzluk”	247

MÜKEMMELLİĞE KARŞI

Geyik TV Sunar/Gerçekliği Nasıl Öldürdük?	257
Derrida'nın Annesi	265
Odalar	273
Arkaik Tebessüm	281
Dizin	289

Yeni baskıya önsöz Şanslı kitap, şanslı yazar

Başka Hayatlar şanslı bir kitap. İlk kitabım. Bir yazarın doğumu. İlk yayın sevinci. Sonra gelen ödül. Memet Fuat adına düzenlenen deneme ödülünün ilkinin almak; hem de müt-hiş bir jüriden, Türkiye’de edebiyatın en has temsilcilerinden. Mutluluğun resmi bendim o sırada. Fakat kitabın şansı bunla-rın hepsinden fazla bir şeydi, okurla buluşmasıydı. Az sayıda basıldı, piyasada kısa bir süre kaldı, kitapçılardan hızla yok oldu, buna rağmen gerçek okura ulaştı, iyi okura ulaştı. Oku-runu buldu. Okurunu bulan kitap, şanslı kitaptır. O kitabı ya-zan kişiye de “şanslı yazar” diyeceğiz. Şans, nazlı bir tanrıçadır, biliyorsunuz.

2012 yılının Şubat ayında İzmir’de Konak Belediyesi’nin davetlisi olarak katıldığım Edebiyat Günleri toplantısında, iki panel arasında hava almaya çıktığımızda tanımadığım bir ka-dınla sohbet başladık. *Başka Hayatlar*’ı okumuştum, beğenmiş-tim, beğenisini ifade ederken muhteşem bir şey söyledi: “Ahlak ve etik arasındaki farkı ne güzel açıklıyordunuz o kitapta!”

O anda neler hissettiğimi anlatabilmek için yeni bir dene-me yazmam gerekir. Yazarla okurun özdeşliği, akraba bir ruhla karşılaşmak, sevinç, ne desem yetersiz. Basitçe teşekkür etmek yerine, her zamanki utangaçlığımla, “Benim çok önem verdi-ğim bir farktır,” diye ağzımda bir şeyler geveledim. Fakat bu iyi okur, ne düşündüğünü tam ifade etmeye kararlıydı. “Derin bir felsefi gerçeği kolay anlaşılır şekilde yazmanız beni çok etkile-mişti,” dedi. İçimden o kadını öpmek geldi, tabii yapmadım, ama gönlümde sınımsız kucakladığımdan emin olabilirsiniz.

Bu öyküyü kendimi övmek için değil, okuru övmek için anlatıyorum. Daha doğrusu, okura teşekkür etmek için. Tek bir okur, iyi okur, bir kitabı ve yazarını şanslı kılabilir. Ben o şansı yakaladığımı yıllar sonra İzmir’de güneşli bir şubat akşamında anladım. Aynı şekilde Bursa’da, Diyarbakır’da veya Adana’da olabilirdim. Nitekim gene 2012’de Ocak ayında Adana Kitap Fuarı’nda, kitaplarımı bilen bir genç adam, “*Başka Hayatlar*’ı bulamıyoruz, yeniden basılacak mı?” diye sordu. O genç okura sesleniyorum şimdi: Evet, işte burada. Umarım şans devam eder. Üzerinde çalıştığım yeni deneme kitabına ivme kazandıracak bir şans olmasını diliyorum. Başka hayatlara dokunmak, yazarlığın özü bence.

Deneme ise yazarlığın esas sınavı.

Haziran 2012

Önsöz

Edebiyatın benim için vazgeçilmez bir tutku olduğunu galiba okuduklarım bana yetmeyip kendim hikâyeler uydurmaya başladığım zaman fark ettim. Gerçi henüz çocukluktan tam çıkmadığım bir çağdı ama ev kitap doluydu, çok okuyordum ve daha da önemlisi annem roman yazıyordu.

Annesi hemen yanı başında ama ulaşılmaz bir mesafede, elinde kalemlerle başka bir dünyaya çekiliyorsa, çocuğun o dünyayı merak etmemesi mümkün değildir.

Evin ender sakin zamanlarında annem yemek masasında ya da defteri kucağında yazmaya koyulunca ben de usulca yakınına ilişir, kendi hayallerime daldardım ama o sessizliğin bir parçasıydım. Kalemin fısıltılı akışı, noktalama işaretlerinin tatlı vurgusu, çevrilen bir sayfanın hışırtısı, arada kalkan bir baş, uzaklara dalan bakışlar, bazen kendine mırıldandığı sözler, bu esrarengiz dünyadan gelen işaretlerdi.

Defteri gizlice karıştırdığımda gördüm ki okuduğum kitaplardan hiç de farklı değildi, onun da sayfalarında başka hayatlar canlanmıştı! Aynı zamanda büyük bir fark vardı tabii, çünkü bu başka hayatları yaratan, uyduran, hayal eden annemdi. Mutlaka onun hayatıyla bir bağlantısı olmalıydı. Şu esrarengiz evi nerede görmüştü, bu odalardan hangisinde yaşamıştı, o konuşmaları nereden hatırlıyordu, olaylardan bazıları onun da başına gelmiş miydi? Ne kadarı hayaldi ne kadarı gerçek?

İlk defa okur gözüyle değil de yazarın gözüyle bakıyordum bir kitaba. Demek ki romanlar böyle yazılıyordu. O farklı dünya sandığım kadar uzakta değildi. Oyun olsun diye kur-

guladığım öyküler de yazılabilirdi! O zaman anladım, benim de hayatım elimde bir kalemle geçecekti. Kararım gizli ama kesindi: Ben de yazar olacaktım.

Peki ama nasıl? Okulda ödül kazanan birkaç öykü, defterime gizlice yazdığım şiirler. Ya sonra? Bu ilk çekingen denemelerden asıl yazarlığa nasıl geçiliyordu? Nasıl bir tecrübeyle, hangi bilgiyle, ne şekilde yaşayarak edebiyatın en derin gizlerine ulaşacaktım?

Garip olan şeydi ki, annemin hayatı benim “yazar hayatı” diye tasarladığım şeye hiç benzemiyordu. O zaman henüz Virginia Woolf’un ünlü denemesini okumamıştım, ama okumam da gerekmiyordu, görüyordum, annemin kendine ait bir odası yoktu.

Sonradan anladım “evdeki melek” derken Woolf’un ne demek istediğini ve onu niçin reddettiğini. Başkalarının ihtiyaçları hep önde gelir çünkü. Kendi ihtiyaçları en sondadır. Herkes uyuduktan sonra, ya da iki iş arasında. Kucağında, kanepede, mutfakta. Kendine ait odası yoktur. Bağımsız değildir. Hayatı kendiliğinden bir adanmışlıktır. Benim istediğim bu değildir. İmkânsızlığını adeta iliklerimde hissediyordum.

O zaman yükseldi içimde Rimbaud’nun haykırışı: Çabuk! Başka hayatlar var mı? Hazır giyinilmiş olanın dışında, özellikle de ev kadını, eş ve anne olmadan? Neydi Rimbaud’nun kastettiği şey? Neden herkese birkaç hayat verilmeli demişti? Neden o tek olanın içine bazen istenilen her şey sığmıyordu? Belki de bu yüzden teselli ediyordu bizi edebiyat, başka hayatları hiç değilse hayalimizde, dolaylı yaşayabildiğimiz için.

Ama ben edebiyatta yaratılan hayal ürünü hayatlarla ilgili değildim şimdi, kendi hayatımı arıyordum.

Gerçi insanın kendi hayatı da bir ölçüde hayal ürünüdür diyebiliriz, kendini tasarlamak, kurgulamak hatta bazen yenden icat etmek zorundadır insan. Bu nedenle kişiliğinin bazı yönlerini inkâr etmek zorunda bile kalabilir, kendine acımasız davranması gerekebilir. Sanırım ben de kendi içimdeki yazarı bulmaya, onu farklı koşullarda kurgulamaya çalışıyordum. Elbette zor ama çok da hoş bir serüveni bu. Geriye dönsen hiçbir ânını değiştirmedim. Evdeki melekten kaçırıyordum tabii, ama benim meleğim aynı zamanda yazardı, çelişkili bir örnekti. Çok daha uzaklara, hem de ters yöne gitmeliydim,

farklı şeyler denemeliydim önce: başka hayatlara kaçış.

Fakat hangi yöne gittiysem edebiyat tutkusu peşimi bırakmadı, yarım kaçışlardı bunlar. İlgilendiğim her alanı edebiyat sevgim sayesinde keşfettim ya da edebiyat sevgimle besledim. Elinizdeki kitapta yer alan denemelerin hepsi de benim edebiyat sevgimden doğdu, edebiyat tutkusunu başka tarzlarda yaşayışımın kaynaklandı, aradığım o başka hayatlardan izler var hepsinde.

Örneğin bir amatör tiyatro âşığına rastlayacaksınız. Tiyatrocu olmak bir dönem en büyük düşümdü. Şiire en yakın sanat değil midir tiyatro? Bir metni sahnede canlandırmak, eski bir dostun ifadesiyle “büyülü bir haz alanı” yaratmaz mı? Birazcık olsun sahne tozu yutmamış bir edebiyatçı düşünemiyorum.

Bazı yazılarda ise bir felsefe meraklısı çıkacak karşınıza. Felsefeyi de edebiyat sevgim sayesinde keşfettim. Edebiyatı farklı açılardan kuşatmayı öğrendim böylece: İlk eleştiri yazılarım üniversitede ödev olarak yazdığım denemelerdi. Felsefeyle edebiyat arasındaki ilişki özellikle heyecanlandırıyordu beni. Estetik neydi? Eleştiri akımları ve edebiyat teorileri felsefeden nasıl beslenmişti? Kültür eleştirisi ile edebiyat felsefesi hangi açılardan farklıydı? Metin nedir? Yaratılma koşullarıyla algılanma koşulları nasıl değişir? Felsefe giderek daha çok içine çekiyordu beni. Uzaktan akademik bir hayatın silüeti belirmeye başlamıştı. Ama o hayatın da bana göre olmadığını çabuk anladım. Akademik dil, edebiyat dili kadar geniş nefes alamıyordu.

Yazıların bir kısmında da bir gazeteci edası uzaktan ilişebilir gözünüze. Felsefeden farklı bir tarzda soru sormayı, şüphe etmeyi, toplumla ilgilenmeyi, en zor fikirleri bile sade bir dille ifade etmeyi, kendi yazılarımı acımasız bir editör gibi kısaltmayı gazetecilikten öğrendim. Fakat rastlantı sonucu girdiğim gazeteciliğin dili de yetmiyordu bana. Her fırsatta kültür ve sanatta uzmanlaştım. Radyoculuk yaptığım yıllarda hazırladığım her program birer sözlü denemeydi aslında. “Konuşma diliyle yazmak” denilen şeyi sınamak fırsatım oldu. Daha sonra basında ve televizyonda yaptığım söyleşilerde başka edebiyatçıların kendilerini tanımlama stratejilerini keşfettim. İnsan, kendisi de yazıyorsa, eleştirmenliğin her şeyden

önce yazarın amacına ve yeteneğine hizmet etmek olduğunu asla unutamaz.

Edebiyat tutkusunun bana yaşattığı o başka hayatlardan izler bulacaksınız bu denemelerde: amatör tiyatrocuyu, gazeteciye, felsefe meraklısını, akademik kariyer adayını. Bütün bu kimliklerin sonuçta deneme türünde buluşmaları benim açımdan edebiyatın zaferiydi aslında. Başka hayatlar ararken bu kalemün gibi suretlerine girip çıktığım bütün o farklı kimlikler ben tam farkına varmadan tek bir potada erimişti. Atomlarına ayırdıktan sonra tekrar bütünleşen bir varlık birimi gibi tıpkı.

Peki ama bu bütünlük olasılığı nerede yaşadı, o edebiyatçı kimliği nerede gizlendi yıllarca? Yanıt çok basit ve çok tuhaf: Bir defterde. Neredeyse yirmi beş yıldır düzenli olarak tuttuğum günlükte. Aslında sayıları yüzü bulan bir defterler dizisi, fakat benim için hep tekil bir “defter” oldu o günlük. Şu çok beğenilen *Matrix* filmindeki gibi, ürettiğim her şeyin ana kalıbıydı. *Matrix* ne de olsa dölyatağı demek. Doğurgan bir rahim, aynı zamanda bir koza. Edebiyatçı kimliğim de kozasında beklemişti bunca yıl. Ben ona “oluşma defteri” demeyi tercih ediyorum.

Belki Rilke haklıydı, çok gençken yazılan dizelerin pek kıymeti yoktu, uzun süre beklemeliydi insan, anlam ve lezzet toplamalıydı, sonunda iyi birkaç satırın ortaya çıkması için. “Çünkü mısralar sanıldığı gibi duyguların değil yaşamış olmanın verimidir.” Kimimiz için çok uzun sürebilir bekleyiş. Kişinin en son çözdüğü şifreler kendi hayatının işaretleri olabiliyor bazen.

Garip bir öyküydü bu. Evdeki meleğin yaratıcı kanadı öylesine değmiş olmalıydı ki ruhuma, melekten kaçıyorum zannederken hep aynı başlangıca dönmüştüm. Kozasında gizlenen, sürekli yazan ama yazdıklarını yayımlamayan bir yazar olmuştum sonunda.

Şimdi o *matrix* deftere baktığımda görüyorum: Kendime sürekli kurduğum dil sınavları, üslup alıştırmaları, yarıda bırakılmış roman taslakları, öykü deneyleri, şiir karalamaları, hepsi orada. Bazen de, zihnimi kurcalayan veya beni heyecanlandıran konularda düşüncelerimi serbest bırakışlarım. Elinizdeki kitap da öyle doğdu zaten; günlüğün sayfalarında serbestçe fikir yürüttüğüm bazı pasajların kendiliğinden birer denemeye

dönüştüğünü fark ettiğim zaman ilk adımı atmaya hazırdım. Bir dergi sayfalarını açarak bu olanağı verdi bana.

Dergilerin belki de en önemli özelliği deneme türünün gerçek evi olmalarıdır. Bir tek dergilerde yaşayabilir deneme, yaşayacağı başka yer yoktur. Ben de kendimi gazetecilikten farklı bir alanda sınamak istediğim zaman bu fırsatı bir dergide buldum. Her ay bir yazı yazmanın getirdiği süreklilik, bir yücünün nefes açması gibiydi.

Fakat bu kitap bir dergide yayımlanmış yazıların toplamından ibaret değil. O yazıların birbiriyle ilintisini bulmam gerekti önce. Akrafa olan yazıları farklı başlıklar altında toplamaya çalıştım. Kendiliğinden bir bütünlük oluştu. Kitap doğru istiyordu.

Gazetecilikten farklı bir üslupla yazmaya deneme yoluyla geçişim şimdi çok doğal görünüyor bana. Deneme yazmak gerçek anlamda bir oluşma sürecidir çünkü, başlı başına bir keşif yolculuğudur.

Deneme özünde nedir ki? Yazarın kendisi olmaya en yakınlaştığı yazın türüdür, derdim. Ne kadar gizlense de kendini en çok ele verdiği tür. Deneme fazla gizlenmeye gelmiyor, belli bir çıplaklık istiyor. Bir konuda gerçekten ne düşündüğünü, neye inandığınızı, en sahici duygularınızın ne olduğunu deneme yazmadan bilemiyorsunuz. Kim olduğunuz gerçeğiyle yüzleşmeniz gerekiyor. Bana öyle geliyor ki, edebiyatın sürekli yeniden doğduğu ve yenilediği bir *matrix* varsa eğer, o *matrix* denemedir.

Bilinmezliğin korkusunu yenmek, biraz tehlikeyi göze almak zorundadır deneme yazarı. Aradığımız hakikat sanki içimizde bir yerdedir ama henüz dilin dışındadır, ancak dile dökmeye başladığımız zaman görebiliriz nereye gittiğimizi. Bir risk vardır burada. Adı üstünde, insan denerken yanılabilir de. Ama o keşfe çıkmak arzusuna da karşı konulamaz, çünkü keşfedeceğimiz şey kendi kimliğiniz.

Bütün yazarlar –ister şair olsun, ister romancı– bu yüzden deneme yazarlar, o dolyatağına sürekli geri dönerler. Yeni projelerin tohumları orada atılır, yeni yönelişler ilk orada sınanır. Çünkü sanatçı aynı zamanda sanatın ne olduğunu tanımlamaya çalışan kişidir.

Deneme çok heyecan verici bir tür, çünkü her şeyi yap-

biliyor. Alabildiğine öznelleşebiliyor yazar, bazen de neredeyse bilimsel ölçüde nesnel olabiliyor. Deneme yazarı isterse öykü de kurgulayabilir. Yahut da en derin izlenimlerine, sezilerine yönelebilir, şiirsel hatta düşsel diyebileceğimiz bir dile kapılabilir, tıpkı gaip ten söylenenleri hızla not alır gibi.

Bilimsel yöntem kullanmasa da bilim kadar analitik olabilir deneme; tam anlamıyla felsefe yapmaya benzemese de felsefeyle ilişkilidir mutlaka. Deneme isterse güncelleşebilir, isterse zamanın dışına uzanır, sonsuzluğa dokunur. Bazen itiraf tır, bazen bir önerme hatta bir kışkırtma. Bir bakarsınız serbest çağrışımlar dizisi olmuş, bir bakarsınız sistematik bir eleştiri. Deneme farklı zamanlarda bunların hepsini yapabilir.

Ama her seferinde yaratması gereken asıl bir büyü var denemenin: Daha önce var olmayan bir şey çıkartmalıdır ortaya. Henüz ismi olmayan bir şeyi isimlendirmek, herkesin dilinin ucunda olan ama daha önce ifade edilmemiş bir düşünceyi dile getirmek, bilinmeyen bir bağlantı kurmak, dikkatle bakılmamış bir köşeye ışık tutmaktır amaç, bilineni tekrar etmek değil. Denemeci bir keşşaftır, keşfeden kişi olmalıdır bence. İyi deneme de bilinenden bilinmeyene, görünenden görünmeyene bir zihinsel yolculuk olsa gerek. Kuantum fiziğinin dilimize kazandırdığı deyimle bir “düşünce deneyi” diyebiliriz deneme için.

Defterimin sayfalarında böyle düşünce deneyleri belirlediği zaman anladım, insan başka hayatlar yaşıyorum sanırken asıl kendisine ait olan hayatın ana izleğini terk etmiyor hiçbir zaman. Ben de edebiyatı dışarıdan kuşatmaya çabalarken hep içinde kalmıştım, başladığım noktaya geri dönüyordum böylece. Yitirilen zamana anlam vermek arzusu kalıyordu geriye. Proust’un romanındaki gibi “kayıp zamanın izinde” gitmek gerekiyordu. Bir sonla bir başlangıcı buluşturmanın tek yoludur bu: Öykünün sonu aynı zamanda başlangıcıdır, çünkü kendi oluşumunu anlatır. Bu kitaptaki denemelerin çoğu da kendi yazılışlarının öyküsünü içeriyor.

Başladığı noktaya aynı kişi olarak dönmüyor insan. Kendime ait bir oda bulmuştum sonunda. Evdeki melek olmamayı başarmıştım, o bir tehdit değildi artık. “Başka hayatlar var mı?” sorusu, kendi hayatımda duyduğum bir yetersizliğin ifadesi değildi şimdi, cevabı biliyordum, evet başka hayatlar var ve onlar gerçekten başkalarının hayatı. Güzel olan da bu, çünkü insan,

“Benimki hangisi, başka var mı?” diye olmayan hayatların peşinde koşmak yerine, başkalarının hayatlarını düşlemenin önemini anlıyor.

Düşünün ki insan bazen, benim öykümde olduğu gibi, kendi hayatını tanımakta dahi zorlanabiliyor; başkalarının hayatını bilmek ise neredeyse imkânsız, en yakınlarımızın bile. Başkalarının hayatlarını düşleyebiliriz ancak, empati dediğimiz ya da Nurullah Ataç’ın o güzel ifadesiyle “bile-duyuş” diyebileceğimiz yetenek sayesinde. İnsanlarla ilişki kurabildiğimiz ölçüde kendimizi daha iyi tanıyabildiğimize göre, başka hayatları düşleyebildiğimiz ölçüde kendi hayatımız da anlam ve değer kazanır gözümüzde. Edebiyat da bunun için vardır, başka hayatları düşlemenin en etkili yolu olduğu için.

Bana öyle geliyor ki edebiyat başka hayatlara meraklanarak başlıyor. Eskilerin tecessüs dediği kötü meraktan değil, başka bir kadere dertlenmekten söz ediyorum, tıpkı dünyaya, doğaya meraklanmak gibi. Tekil olmak öyle bir yalnızlıktır ki, başka insanlara onların hayatlarını biraz olsun düşleyerek yaklaşabiliriz ancak. Bunu yapamazsak, birlikte olmak kalabalık bir yalnızlıktır sadece. Varoluşsal bir meraklanıştır başka hayatları düşlemek. İnsanı yalnızlıktan korur, biraz içini ısıtır.

Bir romanı, öyküyü, şiiri ya da anlatıyı okuduğumuz zaman da bunun için haz duyarız, biraz da bizim hayatımız yazılmış gibi hissederiz, orada düşlenen hayatlar gibi bizim hayatımızın da bir anlamı, bir bütünlüğü olduğuna inanmak isteriz. Ancak o estetik bütünlük duygusu hayatın iyiliğini duyumsatabilir bize. Edebiyat bütün acılara rağmen hayata “evet” demek gücü verir, bize yaşamayı öğretir.

Başka hayatlar içime ukte olacak yerde defterimde kımıldanabiliyor şimdi, hayalimde canlandırabiliyorum onları, kendi hayatımla olabileceği kadar barıştım. Bu kitaptaki denemeler de o kımıldanışın çevresinde dolanıyor zaten, büyük çoğunluğu başka hayatları düşlemekten kaynaklanıyor, rahatlıkla öykü de olabilirlerdi, ama denemenin esnekliği daha özgürleştirici geldi bana.

Edebiyat zaten özünde böyle bir gizli düş ilişkisi değil mi? Yazar aynı zamanda okur olduğunu düşlemektedir. Okur ise, metinle bağ kurabilmişse, yazar olduğunu hayal edecektir. Yazar ile okur bir süre sonra kimliklerini değiştirirler. Taocu dü-

şüncenin buna benzer bir özdeyişi var: Bir insan kelebek olduğunu düşünüyorsa, belki de insan olduğunu düşleyen bir kelebeğdir aynı zamanda. Neden olmasın?

Bu kitaptaki yazıları yazarken ben de bütün edebiyat türleri arasında en çok denemenin böyle harikulade bir olasılığa yakınlaştığını düşünüyordum.

İşaretlerin Bize Söylediği

CEMAL SÜREYA'NIN DÜĞMESİ

Davranışlara semiyotik açıdan, yani işaret bilimi açısından bakılabilir mi? Davranışlar daima bizim hakkımızda bir şeylere işaret ettiğine göre, evet, neden olmasın? Keşke o yüce semiyolog ya da işaret bilimcisi Umberto Eco yanımda olsaydı, danışabilseydim. Ama heyhat, bu dikenli yolda tek başıma yürümek zorundayım.

Konu aklıma çok dolambaçlı bir şekilde geldi. Fazıl Say'ın *Uçak Notları* adlı kitabını okuyordum. Çocukluğunu anlatırken, babasının dostları arasında Cemal Süreya'nın da bulunduğundan, evlerine girip çıktığından söz ediyor: "Ceketinin kolundaki düğmeler kopuktu. Meğerse hoşlandığı kızlara kolundan bir düğme koparıp armağan edermiş."

Bu davranış beni çok düşündürdü. Rastgele bakınca, kol düğmeleri eksik bir adam. Ne de olsa şair, demek ki derbeder diyebilir insan. Ama belli ki mesele bambaşka. Neden veriyordu acaba o düğmeleri genç kızlara? Ne biçim bir armağan anlayışı? Kendini çok mu beğeniyordu? Kadınlarla alay mı ediyordu? Bu bir savunma mıydı? Yoksa bir yakarış mı? Kadınların anaç yanına hitap etmekte belki, düğmesini dikmek istesinler ve onu arasınlar diye. Eksik bir şeyi tamamlamak güdüsüyle kadınları büyülemek mi istiyordu? Bu davranış bir işaretse, o insan hak-

kında ne gösteriyor, neye işaret ediyordu acaba? Cemal Süreya bir masal kahramanı olduğunu mu sanıyordu?

Fazıl Say kitabında kendisiyle de ilgili birçok öykü anlatıyor. Bir tanesi benzer hülyalı sorular uyandırdı zihnimde. Bazı eleştirmenlerin “yüzyılın yorumu” dediği Bach albümünün kayıtlarının bittiği gece, Bordeaux kentinde, kutlamak için yemeğe çıkılıyor. Gece yarısını geçe bir vakit, Fazıl Say Ankara’daki hocası Mithat Fenmen’i anımsıyor. Fenmen’i ölümünden önce son kez gördüğü derste, bu albümde de seslendirdiği “Fransız Süiti”ni o kadar kötü, o kadar hazırlıksız çalmış ki, hocası, “Uydurma çalışmışsın,” demiş. Fazıl Say’a son sözleri... Vakit sabaha karşı, ama Fazıl Say, “Yürüyün, stüdyoya dönüyoruz,” diyor. Hocasının anısına bir kez daha çalıyor süiti. CD’ye de o kayıt giriyor sonunda. Bu davranışın bir “işaret” olarak Fazıl Say hakkında çok şey gösterdiğinden eminim. Bana kalırsa, yaratıcılığının, özgür yorumuna inancının, iddiasının, kişiliğinin anahtarlarından biri bu davranış.

Dünya ontolojik açıdan “sonlu” bir sistem de olsa, deneyim açısından sonsuz bence. Olaylar, nesnelere, davranışlar sonsuzluğunda yolumuzu ancak böyle işaretlerle bulabiliyoruz.

Aklıma bir sürü başka örnek geliyor. Adnan Saygun’un öğrencisi olan bir piyanisti evinde ziyaret etmiştim, bana odasından Saygun’un yattığı Zincirlikuyu Mezarlığı’nı görebildiğini söylemişti. Neden? Bilinçli ya da bilinçaltında, kendini anlatmak için ortaya konmuş bir işaret miydi bu? Aynı mezarlığa bir başka yönden bakan yüksek bir binanın tepesinde, güçlü bir işadınının da, orada yatan babasına makam odasından her gün bakabildiğini, hatta masasının bile bu şekilde yerleştirildiğini söylediği aktarılmıştı bana. İki ölüyle çok farklı iki ilişki, iki ayrı insan hakkında çok farklı şeyler söyleyen iki işaret-davranış. Bir metinsellik içinde açılabilir, yorumlana-

bilir, kurgulanabilir. Bu davranışların kendileri kadar itiraf edilişleri de işaret ettikleri gerçekliğin, dolayısıyla yorumlanışlarının bir parçası.

Davranışlara işaret olarak bakmak isterken, psikolojik bir açıklama peşinde değilim, hatta tam tersi, bu ilginç değil benim için, gerekli bile değil, sadece bağlantılı bir boyut, o kadar. Bence daha önemli olan, bir hayatın akışı içinde, milyonlarca ayrıntının, sonsuz rastlantının ya da ilişkinin arasında, birdenbire, o hayatın sırrını çözebileceğimiz bir işaretin kendiliğinden belirmesi, orada olması, eğer doğru bakabilirsek bu işaretleri okuyabilecek olmamız.

Ne davranışlar, ne de nesnelere yahut metinler olarak dünyanın sadece işaretlerle dolu olduğunu söylemek istemiyorum, bu zorlama bir bakış olur. Böyle zorlarsak, dünya çarşı tabelaları gibi işaretlerle dolu bir karmaşadır demiş oluruz, işaret dediğim davranışları “ayrıcalıklı” kılan, yani diğerlerinden ayıran şey, gerçeklikle kurulan ilişkiyi göstermeleri. Bir ilişki, dolayısıyla bir süreç söz konusu burada. Bu süreç de en özet haliyle bir karşılaşmadır diyebilirim. Örneğin bir anı, bir duygu. Hayatın özündeki bir anlamla karşılaşmak. Gerçeğin nasıl görüldüğüne, bu görüşün nasıl yansıtıldığına dair bir anlamlandırma işlemi.

Bu karşılaşmalar hepimizin hayatında olur. Ama hepimiz her zaman hakkını veremeyiz bu karşılaşmaların. Çünkü farkında oluş düzeylerimiz farklıdır. Gerek kendi hayatlarında, gerek başkalarının hayatlarında böyle karşılaşmaların farkında olmaya kendini adanmış insanlar yaratıcıdır. İçinde yaşadıkları bu anlam örüntülerinden yeni bir şey çıkartırlar ortaya. O zaman “yaratıcı karşılaşma” diye bir şey söz konusudur. Örneğin Fazıl Say bir müzik yorumuna döker bu duyguları. Veya bir romancı kurguya dönüştürür bu örüntüyü. Bütün sanatlardan daha çok edebiyatın özü gibi geliyor bana bu karşılaşmalar.

*Nilüfer Kuyaş edebiyatımıza
özgün, önemli romanlar
kazandırmaya devam eden
bir yazar.*

Varoluşsal bir meraklanıştır başka hayatları düşlemek. İnsanı yalnızlıktan korur, biraz içini ısıtır. Bir romanı, öyküyü okuduğumuz zaman bunun için haz duyarız, biraz da bizim hayatımız yazılmış gibi hissedimiz, orada düşünülen hayatlar gibi bizim hayatımızın da bir anlamı, bütünlüğü olduğuna inanmak isteriz. Ancak o estetik bütünlük duygusu hayatın iyiliğini duyumsatabilir bize. Edebiyat tüm acılara rağmen hayata "evet" deme gücü verir, bize yaşamayı öğretir.

Nilüfer Kuyaş, 2004 Memet Fuat Deneme Ödülü'ne değer görülen kitabı *Başka Hayatlar*'da, önce ne türden olursa olsun kitap okumanın, sonra da edebiyatın sonsuz renklerle bezenmiş dünyasının, insanın yaşam kültürünü nasıl zenginleştirdiğini anlatıyor. Edebiyatçılar, sonsuz olasılıklara açık "başka hayatlar" hayal eder, okur da o hayallerin içinde kendi aynasını bulur. Kuyaş, edebiyat labirentinin bütün yollarına cesurca girerken okurunu da peşinden sürüklüyor.

Kapak resmi: RUBÉN HIDALGO

ISBN 978-975-07-1512-9

9 789750 715129